

Vyhodnocení realizačního projektu záchranného programu hnědáška osikového (*Euphydryas maturna*) v ČR v roce 2023

V následujícím textu jsou uvedeny aktivity (kurzívou), které byly naplánovány k realizaci v roce 2023 a způsob jejich realizace. Číslování jednotlivých kapitol respektuje členění textu záchranného programu (ZP). Koordinátorem ZP pro hnědáška osikového byl v roce 2023 Mgr. Václav John, realizaci ZP dále zajišťovali Ing. Jaroslav Pipek (RP Střední Čechy), Mgr. Irena Formanová (RP SCHKO Kokořínsko) a Ing. Klára Herzogová (RP SCHKO Poodří). Na realizaci opatření se podíleli jednak vlastníci lokality (firma Kinský dal Borgo a. s.), či jimi najaté subjekty, dále také Společnost na ochranu motýlů (realizace monitoringu) a Miloš Andres (realizace záchranného chovu).

3.1 Péče o biotop

Realizační projekt:

3.1.1 Prvotní lesnické zásahy na lokalitách výskytu druhu

a

3.1.2 Opatření střednědobá - do konce platnosti následujícího LHP (do roku 2025)

V PR Dománovický les je v plánu v rámci Dohody o péči o PR a EVL Dománovický les kosení v porostní skupině (PSK) 2E4b na ploše 0,26 ha s cílem navýšit nabídku zdrojů nektaru a potlačit šířící se třtinu. Kosení pro zvýšení nabídky nektaru je plánováno i v PSK 1A2a (na ploše 0,18 ha) a 1B2a (na ploše 0,22 ha).

Velmi důležitým a dlouhodobě plánovaným zásahem je tvorba středního lesa, kterou chceme zahájit na první plánované ploše o celkové rozloze 0,77 ha spadající do porostních skupin (PSK) 2E9a, 2E5c a 2E3. Tato plocha bezprostředně navazuje na jednu ze dvou klíčových ploch pro výskyt hnědáška v Dománovickém lese. Před samotným zásahem (který je plánován buď na konec roku 2023, nebo na začátek roku 2024) proběhne pochůzka, kde budou určeny stromy ponechané na lokalitě.

3.1.6 Realizace managementu na lokalitách vhodných pro repatriaci druhu

V NPR Libický luh je plánována pravidelná seč v prostoru mrtvého ramene.

Realizace:

Kosení v porostních skupinách 2E4b, 1A2a a 1B2a realizované v rámci Dohody o péči o pozemky v PR a EVL Dománovický les proběhlo dle plánu. Smlouva na realizaci středního lesa byla v roce 2023 zadána a bude dokončena během roku 2024, součástí smlouvy je i tvorba oplocenky na ochranu zmlazení a dosadba odrostků jasanů.

3.2 Péče o druh

Realizační projekt:

3.2.1 Repatriace na vybrané lokality

Na rok 2023 je reintrodukce cílena především na lokalitu PR Dománovický les, kam chceme vysadit většinu housenek. Reintrodukce bude třetím rokem pokračovat i v PP Žiželický les a po roční přestávce opětovně i v NPR Libický luh.

Realizace:

Výsadek housenek proběhl dne 29. 3. 2023, většina housenek byla vypuštěna na lokalitě PR Dománovický les (1 500 kusů) , zbytek na lokalitách NPR Libický luh (500 kusů) a PP Žiželický les (500 kusů).

Během realizace záchranného chovu se bohužel postupně prohlubují problémy s inbreedingem – dochází ke zvýšení úmrtnosti při přechodu mezi instary a zhoršené líhivosti vajíček. V roce 2023 se situace výrazně zhoršila oproti předchozímu roku.

3.3 Monitoring

Realizační projekt:

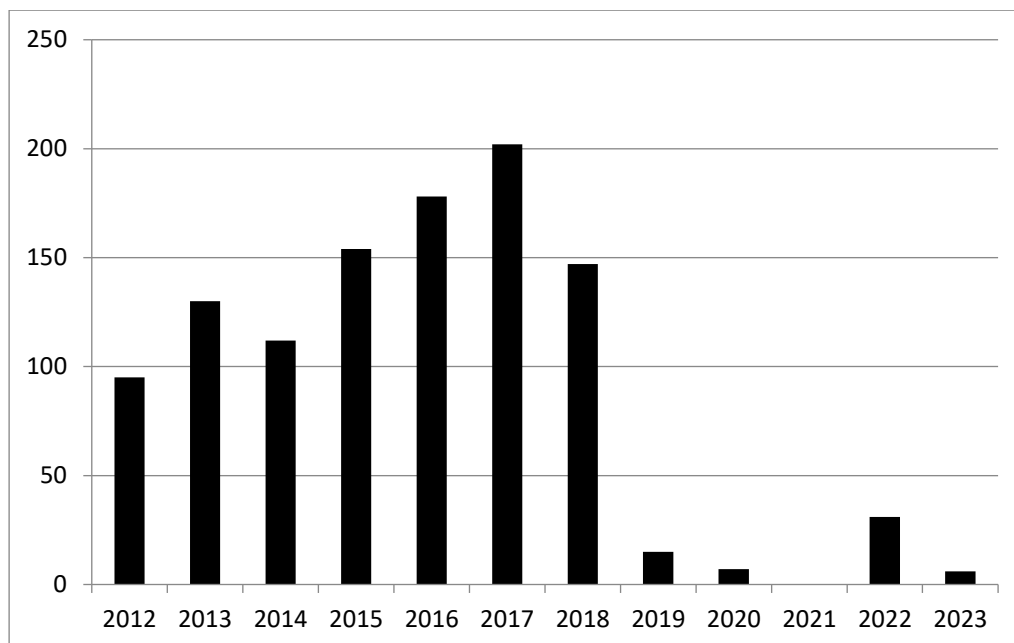
3.3.1 Monitoring larev a 3.3.2 Monitoring imag

Na letošní rok je plánován pravidelný monitoring v PR Dománovický les (monitoring imag a monitoring larválních hnízd) podle metodiky použité v předchozích letech, současně bude pokračovat monitoring v NPR Libický luh (pouze monitoring hnízd) a monitoring nově zjištěné populace u Frýdku-Místku (monitoring larválních hnízd i imag). Opětovně je plánován podrobný monitoring larválních hnízd i v PP Žiželický les.

Realizace

Výsledky monitoringu v roce 2023 byly velmi špatné. Je bohužel evidentní, že velmi špatná situace v záchranném chovu se promítá i do situace na lokalitě. Během června bylo nalezeno v Dománovickém lese celkem 28 snůšek, nicméně následně z nich bylo potvrzeno pouze 6 larválních hnízd. Samotný počet snůšek je mnohem nižší, než bylo očekáváno, nicméně ztráty mezi zjištěným počtem snůšek (28) a následných hnízd (pouze 6) jsou mimořádné a obtížně vysvětlitelné, bylo vysloveno i podezření na nelegální odběr snůšek na lokalitě, jakkoliv za část ztrát je pravděpodobně odpovědná i predace a špatná líhivost vajíček.

V Žiželickém lese a Libickém luhu nebylo zjištěno žádné larvální hnízdo.

Obr. 1 – Počet zjištěných larválních hnízd v PR Dománovický les v letech 2012-2022.

Graf počtu vývoje velikosti populace v PR Dománovický les jasně ukazuje, že po kritickém kolapsu v letech 2019-2021 se situaci nedaří stabilizovat ani reintrodukcí za záchranného chovu. Hlavním problémem je skutečnost, že záchranný chov byl založen z pouhých dvou snůšek, aniž byla možnost (kvůli zmíněnému propadu) jej následně posílit dalšími odběry z přírody. Z výsledků z roku 2023 je tak pravděpodobné, že situace je natolik závažná, že ji nejspíš nebude možné zvrátit ani cílenou reintrodukcí.

Na lokalitě Dobrá u Frýdku-Místku bylo v roce 2023 zjištěno celkem 80 hnízd na 51 živných stromech, což je sice pokles oproti předchozímu roku (136 hnízd), nicméně vzhledem k velmi malé velikosti lokality jde stále o vysoký počet (hnízda jsou navíc soustředěna jen na malé části lesa). Stanovištní podmínky jsou přitom výrazně lepší v Dománovickém lese než na této lokalitě (což se odráží i v absenci výskytu jiných vzácnějších druhů hmyzu, které na této lokalitě téměř zcela chybí). Jediným možným vysvětlením je tak skutečnost, že populace na lokalitě Dobrá je z genetického hlediska v příznivém stavu, kdežto původní populace v Polabí je již natolik ovlivněna inbreedingem, že její další přežití je přímo ohroženo (a to i v záchranném chovu).

3.5 Výchova a osvěta

Realizační projekt:

3.5.1 Místní obyvatelé a širší veřejnost

V roce 2023 plánujeme publikování článku, který bude shrnovat 10 let trvání záchranného programu a perspektivu do budoucna. Optimální je publikace v časopise Ochrana přírody, případně Živa.

Realizace:

Sepsání článku jsme o rok odložili, protože situace v Polabí se natolik zkomplikovala, že bude nutné zcela přepracovat připravované vyhodnocení záchranného programu. Výsledky genetické studie (viz dále) sice ukázaly, že populace je geneticky unikátní, avšak problém s inbreedingem je natolik závažný, že je v současné době prakticky neřešitelný dle stávajícího znění záchranného programu. Teoreticky možným řešením je dosažení rescue-efektu přimícháním genetického materiálu z některé zahraniční populace.

V roce 2023 byla dokončena genetická studie srovnávající na základě mikrosatelitových markerů současný stav populace hnědáka v Polabí s historickým stavem během 20. století (muzejní vzorky) a genetickou příbuznost této populace se stavem v zahraničí. Studie ukázala, že výskyt v Polabí je geneticky unikátní a vyvrátila kolující fámu, že byl do populace nelegálně importován materiál ze zahraničí – nyní víme, že k žádné introgresi genů nedošlo, bohužel se však potvrdila postupná ztráta genetické variability, kdy se míra heterozygotity postupně snižovala z úrovně zhruba 0,4 až na nynější úroveň 0,2. Studie dále ukázala, že populace je v rámci evropského areálu unikátní a zjevně delší dobu izolovaná od okolních populací v Polsku a Německu.

Tato studie dále ukázala, že zjištěný výskyt na Frýdecko-Místecku se geneticky liší od historických vzorků z oblasti střední Moravy a Slezska, avšak přesně odpovídá populaci na jižním Slovensku. Považujeme tedy za prokázané, že výskyt u Frýdku-Místku je způsoben importem jedinců z jižního Slovenska (buď přímo z lokality Kováčovské kopce, nebo z některé z okolních lokalit).

3.6 Ostatní opatření

Realizační projekt:

3.6.1 Aktivní spolupráce s vlastníky

Opatření v PR Dománovický les probíhají v rámci Dohody o péči o pozemky v PR a EVL Dománovický les, uzavřené mezi AOPK ČR, spol. Kinský dal Borgo a. s. a Středočeský krajem do roku 2025. V rámci této dohody jsou každoročně plánované schůzky, kde se hodnotí postup projektu. Rok 2023 je posledním rokem, kdy je v rámci této dohody plánován management hrazený ze strany Středočeského kraje, proto je naším úkolem na letošní rok připravit dodatek smlouvy, který bude pokrývat roky 2024 a 2025.

Dále je plánováno několikrát odložené jednání se zástupci Lesů České republiky na krajském ředitelství v Brandýse nad Labem ohledně managementových zásahů v Libickém luhu a jednání se zástupci Moravskoslezského kraje a s vlastníkem lokality s výskytem hnědáka osikového na Frýdecko-Místecku.

Realizace:

Pravidelné setkání s vlastníkem lokality proběhlo dne 23. 1. 2023, na setkání byl řešen aktuální stav populace a zásahy plánované v rámci Dohody o péči o pozemky v PR a EVL Dománovický les. Tyto zásahy proběhly v roce 2023 dle plánu. Současně byla zahájena příprava dodatku, kterým by měl být podepsán na začátku roku 2024 a který bude řešit management financovaný ze strany Středočeského kraje v letech 2024 a 2025.

Jiné

Realizační projekt:

Na začátku roku 2023 proběhne pravidelné setkání realizačního týmu k ZP pro hnědáka osikového.

Realizace:

Pravidelné setkání proběhlo podle plánu dne 20. 1. 2023 ve složení Václav John (AOPK ČR; koordinátor ZP), Klára Herzogová (online), Radek Hejda, Irena Formanová (online), Slavomír Valda (všichni AOPK), Vladimír Vrabec (Česká zemědělská univerzita), Miloš Andres (ZO ČSOP Jaro Jaroměř), David Číp (ZO ČSOP Jaro Jaroměř; online), Martin Konvička (Entomologický ústav AV ČR; online) a Jana Fuglíková (Ministerstvo životního prostředí). Pro nemoc se omluvili Alois Pavlíčko, Jaroslav Pipek a Tomáš Kuras.

Shrnutí realizace ZP v roce 2023:

Výsledky genetické studie v roce 2023 ukázaly, že populace v Polabí je geneticky unikátní a izolovaná od populací v okolních zemích. Bohužel současně došlo k dalšímu zhoršení stavu v záchranném chovu, který se projevil i velmi nízkou úspěšností reintrodukce v Dománovicích a na ostatních lokalitách. Situace je nyní kritická a je velmi nepravděpodobné, že je populaci ještě možné zachránit. Řešením do budoucna by mohla být získání genetického materiálu ze zahraničí a jeho přikřížení, čímž by byla zachována alespoň část původní genetické variability. Populace u Frýdku-Místku se jeví jako geneticky zdravá a studie ukázala, že její původ je potřeba hledat na jižním Slovensku, nejde tedy o autochtonní výskyt.

Financováno Evropskou unií. Údaje a informace zveřejněné v tomto vyhodnocení realizačního projektu vyjadřují názor či stanovisko pouze Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, nikoliv Evropské unie ani CINEA. Evropská unie ani CINEA nejsou odpovědní za jakékoliv použití informací, které toto vyhodnocení realizačního projektu obsahuje.